

5. Давыдов Д. Военные записки / Денис Васильевич Давыдов. – М. : Воениздат, 1982. – 359 с.
6. Дробов М. Малая война, партизанство, диверсии / М. А. Дробов. – М. : Альманах, выпел, 1998. – 514 с.
7. Ленин В. Современное положение России и тактика рабочей партии / В. И. Ленин // Полное собрание сочинений, 5-е изд. – Т. 12. – М. : Погресс, 1981. – С. 150 – 182.
8. Шкирко А., Золотарев В. Армия и внутренние войска в противоповстанческой и противопартизанской борьбе. Мировой опыт и современность / А. А. Шкирко, В. А. Золотарев. – М. : Главное командование внутренних войск МВД России, 1997. – 197 с.

Вовк С. А. Партизанская война как форма гражданской войны

Гражданская война отличается специфическими формами ведения боевых действий. В условиях внутренней войны партизанская борьба выступает методом завоевания политической власти. Цель данной статьи состоит в том, чтобы выделить закономерности партизанской войны как формы гражданской войны.

Ключевые слова: гражданская война, партизанская война как форма гражданской войны.

Vovk S. Guerilla war as form of civil war.

The past century has given countless examples of application of guerrilla war. Particularly noteworthy are the use cases during the last civil war. In such cases, the guerrilla struggle advocated by the goal – the conquest of political power.

The urgency of this problem is determined by the fact that in specific military operations that characterize the civil war, when no distinction between peace and war, front and rear, between permitted and prohibited state and regular army lose the monopoly on violence begin to apply militias, that have arisen during the internal war. War ceases to be a passive instrument of state policy, exempt from age restrictions. Under these conditions, the guerrilla war, which the interstate war was only a subsidiary means been singled out, freed from state control, acquires qualities characteristic of the civil war, becomes a formidable weapon in an independent and dominant species are not noble (and sometimes dirty, bloody) fight.

The purpose of this paper is to highlight laws of guerrilla war as a form of civil war.

In a civil war in the arena goes insurgent partyzanstvo, formed spontaneously on the initiative of the people and not acting in the interests of regular, the government army, and against it, thus entering the fray with existing state machine. The partisans begin creating structures of the future of the state apparatus, whose task management system implementation in the field.

The main principle of guerrilla tactics during the civil War, when the forces of the rebel side had numerous compared with the opposing party is to inflict maximum damage to the government troops with minimal losses on their part. All methods of guerrilla warfare tactics with a goal by exhaustion and disorganization, involvement in minor skirmishes, undermining the material foundations reduce combat capability enemy force opposing sides go.

Guerrilla war during the internal armed conflict, which is a civil war, a means of winning political power that arises from revolutionary conditions and passing successively phase of development, contributing to the destruction of the state structures of the ruling regime.

Keywords: civil war, guerilla war as form of civil war.

Надійшла до редколегії 19.02.2013 р.

УДК 32:342.71

Х. О. Голинська

Київський національний університет імені Тараса Шевченка

ВИТОКИ СУЧАСНИХ ПОЛІТОЛОГІЧНИХ КОНЦЕПЦІЙ ГРОМАДЯНСТВА: ГРОМАДЯНСТВО У СТАРОДАВНІХ АФІНАХ

Розкрито сутність давньогрецької концепції громадянства та представлено короткий огляд історії її становлення у Стародавніх Афінах. Окреслено специфіку обов'язків громадян як основи громадянства в афінському полісі.

Ключові слова: громадянство, поліс, Стародавні Афіни, обов'язок.

Демократизація та консолідація демократії у державах Східної Європи та Африки (в тому числі події нещодавньої «арабської весни»), розвиток інформаційно-комунікативних технологій і пов'язані з цим модифікації ринку праці, подальша інтеграція європейських країн у Європейський Союз, зростання популярності національно-орієнтованих партій у Західній Європі, дебати щодо ефективності традиційних систем соціального захисту в умовах економічної кризи – усі ці тенденції сучасних політичних процесів викликали нову хвилю наукових досліджень проблематики громадянства як відчуття належності. Вчені-політологи сьогодні знову активно обговорюють ліберальну та комунітаристську концепції громадянства, належність до релігійної, етнічної, соціальної чи інших спільнот як таку, що руйнує або підсилює відчуття належності до держави (політичної нації) тощо.

Натомість, в Україні проблематика громадянства в його політологічному розумінні не одержала належної уваги. Перед нашою державою рано чи пізно постануть схожі виклики, на які доведеться шукати відповіді. А для цього у політологічний дискурс необхідно впровадити поняття «громадянство» та активно аналізувати різноманітні його аспекти та проблеми. І першим кроком у цьому напрямі має стати вивчення історії та становлення громадянства, починаючи ще з його витоків в епоху Античності. Тому метою даної статті є з'ясування сутності давньогрецької концепції громадянства як відчуття належності.

У західноєвропейських та американських політологічних дослідженнях проблематика громадянства значно більш поширена, аніж у вітчизняній політології. Наукові розвідки сьогодні більшою мірою спрямовані на висвітлення сучасних проблем та пошук шляхів їх вирішення. Однак є і ціла низка публікацій, присвячених розгляду давньогрецької концепції громадянства. Серед них варто згадати Е. Ісіна, С. Лейп, П. Ліддела, Ф. Пейроу, І. Радупович, Г. Шафіра та ін.

Розглядаючи громадянство у Давній Греції, можна починати ще із часів Гомера, коли існував певний протодержавний устрій та здійснювалися спроби колективного прийняття рішень усіма мешканцями міст, які для цього збиралися на головному майдані – агорі. Проте, власне про громадянство як сформований феномен варто вести мову лише в контексті давньогрецьких полісів. Тут формування громадянства як відчуття належності до полісу стало підґрунтям для звільнення людини від племінних зобов'язань і перетворення розрізнених груп кровних родичів у спільноту рівних громадян.

В його основі – бачення людини як істоти, сформованої природою для політичного життя. Така людина здатна звільнитися від матеріальних бажань і потреб та перейти у сферу свободи, володарювання над власною долею. Громадянство тут – не просто засіб звільнення, це – можливість жити вільно [12, с. 3].

Трьома найважливішими віхами у становленні давньоафінського громадянства були реформи Солона, Клісфена та Перікла. Солон (640-559 р. до н. е.) – афінський політичний діяч та законодавець. Саме від нього бере свій початок історія афінського громадянства. У праці «Афінська політія» Аристотель розповідає, як внаслідок боротьби між аристократією та демосом були прийнято низку компромісних рішень, втілених у життя Солон у його відомих реформах [4]. Солон скасував так зване боргове рабство, заборонивши позбавляти свободи за невиконання позик. Цим він зміцнив становище малих та середніх власників, які і стали основою для подальшої демократизації суспільства.

Єдиним джерелом влади, згідно з законами Солона, визнавався народ. Усі дорослі громадяни мали право на участь у прийнятті політичних рішень через відвідування народних зборів. Крім того, кожен громадянин міг засідати у суді присяжних. Для займання інших політичних посад потрібно було належати до однієї із трьох вищих категорій громадян. Загалом, цих категорій було виокремлено чотири. Основним критерієм належності до однієї з них стало володіння певною кількістю власності та отримання визначеного розміру прибутку. Кожна із цих груп мала чітко окреслені права та обов'язки. Тобто, Солон фактично сформував у Давніх Афінах учасницьку аристократію, хоч і розширив межі громадянства для більшої кількості людей, насамперед скасувавши майнове рабство [12, с. 4].

Солон був першим, хто зумів розпочати процес формування спільнот на підставі відчуття належності до територіального політичного утворення на протигагу соціальному – роду, що базувався на кровній спорідненості. Важливість та силу останнього продемонстрував Гомер у своїх класичних працях «Іліада» та «Одіссея». Об'єднання кількох родів називали фратрією і саме фратрії тримали у своїх руках усю судову владу, а також через них отримувалися спадки. Ці традиції руйнувалися не одне десятиліття і розпочав цей процес саме Солон [10, с. 27].

Клісфен – афінський архонт, законодавець кінця VI ст. до н. е. Його вважають наступником Солона у подальшій демократизації афінського суспільства. Клісфен, насамперед, реорганізував адміністративно-територіальний устрій Афін, поділивши їх на три округи, що склалися з тритії. Три тритії (по одній з кожного округу) формували філу, яка, своєю чергою, поділялась на деми. Дем став основою суспільно-політичного життя полісу, оскільки громадянин від народження ставав його членом та саме через дем реалізовував свої громадянські права [2, с. 165]. У демах формувалися та зберігалися списки громадян, тут проходили вибори на деякі посади тощо. Це стало дуже важливим кроком уперед для становлення афінської демократії, оскільки підставою для громадянства стала належність до деми, а не до певного роду.

Перікл – стратег, афінський законодавець V ст. до н. е. Час його правління в багатьох джерелах називають «золотим віком», оскільки саме тоді відбувся розквіт афінської демократії. Перікл відомий, перш за все, введенням оплати за державну службу на різних посадах. Це дозволило приймати активну участь у політичному житті бідним верствам населення, ще більше демократизувавши афінський устрій [2, с. 197]. Перед отриманням громадянства (в тому числі за віком) чи політичної посади, кандидати проходили ретельну попередню перевірку – процедуру «докімації». Вона здійснювалась у формі спеціального засідання, на якому відбувалась розмова з кандидатом у присутності інших громадян [7, с. 117]. Його запитували про батька, матір, їх батьків, а також їх належність до демів. З'ясовували, також, де поховані предки даного кандидата, його ставлення до батьків, сплату податків та виконання військової повинності. Якщо кандидат не проходив перевірку, він втрачав право на громадянство чи отримання відповідної посади. Жодних інших покарань передбачено не

було. У разі успішного її проходження ім'я громадянина вносилося до спеціальних списків громадян [6, с. 192].

Разом з тим, політичне та економічне процвітання Стародавніх Афін, зумовлене, серед іншого, і реформами Перікла, призвело до збільшення кількості бажаючих проживати саме у цьому полісі та отримати афінське громадянство. Як наслідок, статус громадянства було обмежено лише до тих дорослих чоловіків, у кого обоє батьків були громадянами. На цьому аспекті варто зупинитися детальніше. Поширеною є думка про те, що жінки в Стародавніх Афінах не могли бути громадянками та брати участь у політичному житті. Це твердження є вірним лише частково. Якщо жінка була народжена у сім'ї громадян, її називали «*aste*» (від «*astu*» – поселення), вказуючи на членство у територіальній спільноті. На противагу цьому, чоловіків-громадян називали «*polites*» – той, хто бере участь у політичному житті міста-держави [11, с. 245].

Відтак, жінки вважалися частиною полісу, їх статус «*aste*» був підставою для набуття громадянства їх дітьми (у разі, якщо чоловік також був громадянином), але вони не обиралися на посади та не брали участі у загальних зборах з правом голосу. Вважалось, що афінські жінки не можуть приймати відповідальні політичні рішення, оскільки їхнє відчуття належності до полісу затьмарювалось власними інтересами та належністю до сім'ї. Це дуже чітко продемонстровано у давньогрецькій трагедії Софокла під назвою «Антигона» [3]. У ній розповідається про жінку, два брати якої загинули під час битви. Один з них був зрадником та виступав на боці ворогів. Другий загинув як герой, захищаючи власний поліс. Незважаючи на заборону правителя Фів, Антигона поховала обох братів однаково, відповідно до звичаїв, наголошуючи, що для неї вони насамперед рідні брати. Тобто, Софокл показував, що для жінок первинним завжди буде відчуття належності до власної сім'ї, до ойкосу (домашнього господарства) і вони ніколи не будуть спроможними відкинути приватні інтереси при прийнятті політичних рішень.

Тобто, у Стародавній Греції дуже чітким був розподіл між приватним та публічним. Прагнення приділяти належну увагу приватному життю не засуджувалось, навпаки, у відомій «Похоронній промові» Перікл наголошує, що перемоги афінян у війнах були можливими передусім тому, що вони боролися не просто за свій поліс, а за власну родину, майно, за свій добробут і свободу брати участь у прийнятті рішень, які впливають на їх життя [8, с. 242-243].

Водночас, у той час вважалось недоцільним привносити свої приватні інтереси у політичне життя. Приходячи на центральний майдан для участі у загальних зборах, афінянин мав керуватися суто інтересами полісу, а не власними прагненнями чи уподобаннями. Той, хто цього зробити не міг, сприймався як негідний громадянин. Громадянин мав бути власником ойкосу (маєтку), щоб брати участь у політичних відносинах, але водночас мав «забути» про свої приватні інтереси, як тільки він вступав у ці відносини [9, с. 6].

До громадян не відносилися також раби, діти та іноземці, які поселялися в Афінах – метеки. Останні, до того ж, мали цілу низку обов'язків, зокрема, служба в армії, сплата податків, в тому числі і плата за проживання в полісі. Раби могли бути звільнені їх господарями або викупити власну свободу, але це не давало їм права на громадянство – вони ставали метеками. Тобто, грецький підхід до громадянства розширив межі свободи, але лише для частини людства – вільних чоловіків – позбавивши цього жінок та рабів.

Ще однією цікавою рисою давньогрецького ідеалу громадянства є його орієнтація на обов'язки. Сьогодні розглядаючи громадянство, ми передусім зважаємо на те, які права воно дає. Так, у більшості випадків лише громадяни певної держави можуть обирати владу різних рівнів та самі обиратися на політичні посади. Часто набуття громадянства надає і цілу низку соціальних прав, що найбільш помітно у так званих державах загального добробуту. На противагу цьому, для давніх греків громадянство артикулювалось через поняття обов'язку. Навіть участь у політичному житті була, скоріше, обов'язком, аніж правом.

Взаємозв'язок громадянства та обов'язків можна чітко простежити у праці Аристотеля «Політика». Філософ стверджує, що громадянин – це той, хто управляє і ким управляють, «а хто в силу своєї природи, не внаслідок певних обставин, живе поза державою – той в розумовому відношенні надлюдина або нелюд» [1, с. 17]. Людина народжена як політична істота, а тому участь у прийнятті важливих для її полісу рішень є її обов'язком. Більш того, сутність громадянства полягає у правах, які дають громадянам можливість виконувати їх обов'язки. На відміну від більш традиційного для сучасного світу ліберального трактування громадянства, згідно з яким права людини є первинними і держава покликана захищати їх, для давніх греків колективно, тобто поліс, було первинним і права індивіда не належали йому від народження, а надавалися полісом.

До громадян висувалася ціла низка вимог. Від них очікувалась певна поведінка в сім'ї (повага до батьків та старших, народження спадкоємців), у суспільстві (добре ставлення до людей) і політиці. Усі ці обов'язки описує у своїй праці «Громадянський обов'язок та

особиста свобода в Стародавніх Афінах» Пітер Ліддел. Він зазначає, що для афінян свобода була нерозривно пов'язаною з фінансовими, політичними та військовими зобов'язаннями. Обов'язки громадян були необхідними для гарантування свободи як полісу в цілому, так і кожного окремого його мешканця. Виходячи з цього, на права та привілеї заслуговували лише ті громадяни, з погляду давніх греків, які виконували усі свої громадянські обов'язки [7, с. 18].

П. Ліддел виокремлює кілька груп таких обов'язків. Перша з них – так звані побутові обов'язки. Оскільки вважалось, що права та обов'язки громадянина є похідними від полісу та отримуються завдяки членству у ньому, міра втручання у особисте життя була доволі високою. Зокрема, громадянин був зобов'язаний турбуватися про своїх дітей та любити своїх близьких. Вважалось, що поганий батько та людина, якій байдуже до рідних, не виявлятиме турботи і про поліс, не викликає довіри, не зможе забезпечити спокійне і безпечне життя [7, с. 214]. Важливим було ставлення до власних батьків (у разі вияву протилежної поведінки громадянина могли навіть покарати), їх належне поховання. Чоловіки, також, були зобов'язані перебувати у шлюбі та мати спадкоємців – майбутніх мешканців полісу. Із прийняттям законів Перікла про те, що громадянином вважався лише той, хто був народжений у шлюбі двох «astoi», цей обов'язок був покладений і на афінянок.

Головним політичним обов'язком була участь у роботі демократичних інституцій Стародавніх Афін. Це передбачало відвідування та виступи на загальних зборах, а також активну діяльність на займаних виборних посадах [7, с. 229]. Хоча у джерелах відсутні свідчення про будь-які фінансові чи інші санкції у разі неучасті (навпаки, у певні періоди афінської історії за це навіть отримували невелику платню), така поведінка вважалась негідною та викликала громадський осуд. Засуджувалось і небажання брати на себе відповідальність, пов'язану з тією чи іншою політичною посадою.

Нерозривно пов'язаними з політичними обов'язками були і обов'язки в сфері судової влади. Афіняни не вважали доцільним розмежовувати судові та законодавчі чи виконавчі функції влади, а тому громадянство включало і зобов'язання брати участь у судових засіданнях у якості обвинувача, захисника чи присяжного засідателя [7, с. 256]. Присяжні засідателі обиралися за допомогою жеребу із наперед сформованої групи добровольців. Оскільки ця робота добре оплачувалась, бажаючих було чимало. Ті, хто був обраний за жеребом на певну судову справу, уже не мали права відмовитися від неї. Натомість, обвинувачами доволі часто ставали ті, хто мав певні особисті образи на підсудних (наприклад, політичні суперники). Проте, незважаючи на це вважалось, що ця діяльність здійснюється на благо міста-держави, а тому є благородною [7, с. 257].

Серед фінансових обов'язків громадян була сплата податків – на товари, що прибували у порт, чи відбували з нього, на нерухомість, на купівлю землі тощо. Також необхідно було віддати частину врожаю на принесення жертв богам. Від багатих афінян очікувалась сплата благодійних внесків – так званих літургій (від грецького «leitourgia» – спільна робота, служіння) – на користь полісу, які використовувалися на військові чи інші потреби громади. Серед невійськових заходів, на які використовувалися кошти з літургій, були фестивалі та процесії, спортивне та музичне навчання, банкети для мешканців поліса тощо [7, с. 264].

Найважливішими були літургії, пов'язані з організацією фестивалів – «хорегії». Центральною дійовою особою фестивалів, зазвичай, був хор, який представляв театральні вистави, пісенні та танцювальні виступи тощо. Хорег (громадянин, призначений на виконання цієї повинності) ніс відповідальність за набір хору та забезпечення його учасників усім необхідним під час підготовки та проведення свята – їх утриманням, костюмами, навчанням тощо. При цьому, якщо хорег виявляв, що у полісі є багатший громадянин, який не має цієї повинності, він міг подати в суд з вимогою передати останньому цей обов'язок, а у разі його відмови – провести обмін власністю [7, с. 264-265].

Наявність літургій дозволяла максимально уникати прямого оподаткування громадян, яке сприймалось у ті часи як таке, що суперечить ідеї громадянської свободи, наданої полісом. Проте, у випадку надзвичайних ситуацій (найчастіше під час війн) такий тимчасовий податок – «ейсфора» – все ж стягувався. Рішення про його необхідність приймалось на загальних зборах, які спочатку визначали і його розмір, а згодом було встановлено фіксовану суму. На відміну від літургій, сплата яких в одному році звільняла від цього у наступному, ейсфору потрібно було сплачувати щороку [7, с. 274].

Серед військових обов'язків варто виокремити таку форму літургії як трієрархія. Вона передбачала накладення на багатого громадянина повинності із облаштування та утримання військового корабля «трієра» та його екіпажу. Оскільки це потребувало великих витрат, трієрархів обирали із переліку громадян з максимальним дотриманням черговості та так, щоб одна особа не виконувала ці обов'язки частіше, аніж раз на три роки [7, с. 270-271]. Загалом, особливістю афінської армії було те, що кожен громадянин, який входив до неї,

володів власною зброєю. Обов'язок захищати свій поліс передбачав купівлю та утримання відповідного обмундирування. Уникнути його чи проявити боягузтво на полі бою не лише передбачало покарання, а й означало ганьбу для всієї родини. Натомість, діти загиблого у бою громадянина утримувалися полісом до досягнення дорослого віку [7, с. 288].

До обов'язків афінського громадянина входило і дотримання релігійних ритуалів. Зокрема, при докімації тих, хто вступав на ту чи іншу політичну посаду, перевіряли на наявність «*hiera patroia*» – сімейних гробниць. Вони були дуже важливими як з релігійної точки зору, так і з точки зору збереження ідентичності у полісі, а тому громадяни були зобов'язані утримувати їх у належному стані. Хоча у літературі відсутні свідчення про покарання за неучасть у релігійній діяльності, така активність очікувалась, оскільки спільне принесення пожертв, участь у процесіях тощо були значними подіями у житті поліса. Культ дозволяв артикулювати свою належність до міста-держави та підтримували дух солідарності громадян. Протягом певного періоду історії Афін дотримання релігійних ритуалів могло стати підставою для публічного визнання [7, с. 303].

Врешті, усі афінські громадяни були зобов'язані брати участь у формуванні запасів зерна та залишатися у місті під час криз. Хоча розвиток та процвітання Стародавніх Афін на пряму залежали від подорожей їх громадян, які приносили сюди нові ідеї та досягнення, але у часи, наприклад, війни залишати межі поліса означало втратити громадянство. Крім того, вважалося, що громадяни, особливо багаті, повинні турбуватися про те, щоб усім мешканцям полісу вистарчало зерна та щоб була можливість придбати його за розумну ціну, особливо знову ж таки, у кризових ситуаціях.

Підсумовуючи, варто зазначити, що ключовим поняттям громадянства в Стародавніх Афінах є поняття «свобода». Свобода громадянина забезпечувалась завдяки належності до полісу. Однак давні греки заперечували свободу як можливість робити усе, що заманеться. Натомість, для них свобода, а отже і громадянство, були тісно пов'язані з обов'язками. Належність до тієї чи іншої верстви населення передбачала відповідні повинності. Безперечно, громадянство давало і певні права та привілеї (володіння землею, свобода слова тощо), але насамперед воно розглядалось в контексті обов'язків. Навіть те, що ми сьогодні розглядаємо як право – участь у прийнятті владних рішень – відносилось до зобов'язань. Виконання деяких з них забезпечувалися накладенням відповідних санкцій, проте переважна більшість виконувалися через страх громадського осуду.

Система обов'язків у Стародавніх Афінах стосувалась як публічної діяльності, так і приватного життя. Це означало, що місто-держава значною мірою втручалось у сімейні відносини, регулюючи народження дітей та поховання померлих. Ще більшою мірою це стосувалось політиків та публічних осіб. Під час докімації бралось до уваги їх ставлення до батьків, дітей та дружини тощо [7, с. 311]. Загалом, обов'язки громадян Стародавніх Афін відображали усі сфери життя полісу – народження майбутніх громадян, бюджет міста, утримання армії та флоту, функціонування політичної та судової систем, поховання мертвих. При цьому, коло громадян було обмеженим і не включало жінок, дітей, метеків та рабів.

Саме із давньогрецької та давньоримської концепції громадянства поступово викристалізувалось і його сучасне розуміння. В афінському полісі розпочався процес руйнування системи родів та племен (в тому числі інституту кровної помсти, коли «судова влада» знаходилась у руках сімей постраждалих) і формування громадянства як належності до політичного територіального утворення. Давньогрецьку концепцію громадянства вважають першоосновою для усіх наступних теорій та концепцій, а тому вона заслуговує належної уваги і в сучасному українському політологічному дискурсі, особливо із врахуванням того, що сьогодні в нашій державі відбувається процес руйнування радянського і формування демократичного громадянства.

Бібліографічні посилання:

1. Арістотель. Політика / Арістотель. [пер. з давнього. О. Кислюк]. – К. : Основи, 2000. – 239 с.
2. Балух В. О. Історія античної цивілізації: У 3 т.; [підручник] / В. О. Балух. – Чернівці: ТОВ «Видавництво «Наші книги», 2007. – Том 1. Стародавня Греція. – 656 с.
3. Софокл. Антигона / Софокл [пер. Б. Тена] // Давньогрецька трагедія. – К. : Дніпро, 1981. – Том 37. Вершини світового письменства. – С. 119-166.
4. Aristotle. The Athenian Constitution; [Electronic resource] / Aristotle [transl. by F. Kenyon]. – Access mode: http://www.constitution.org/ari/athen_00.htm – Title from the screen.
5. Isin E. F. Who Is the New Citizen? Class, Territory, Identity / Engin Isin. – Urban Studies Programme Working Paper. – Toronto: York University, 1996. – Vol. 16. – 51 p.
6. Lape S. Race and Citizen Identity in the Classical Athenian Democracy / Susan Lape. – New York: Cambridge University Press, 2010. – 356 p.
7. Liddel P. Civic Obligation and Individual Liberty in Ancient Athens / Peter Liddel. – New York: Oxford University Press, 2007. – 450 p.
8. Pericles. Funeral Oration / Pericles // A Synoptic History of Classical Rhetoric / J. Murphy, R. Katula, M. Hoppmann,

F. Hill, D. Ochs. – London: Routledge, 2003. – P. 241-246.

9. Peyrou F. Citizenship and History: Historiographic Approaches to Citizenship / Floencia Peyrou // Citizenship in Historical Perspective / [edited by Stephen Ellis]. – Pisa: Editioni Plus – Pisa University Press, 2006. – P. 1-23.

10. Radulovic I. Citizenship in Ancient Greece – Athens and Sparta: Terms and Sources / Ifigenija Radulovic // Citizenship in Historical Perspective / [edited by Stephen Ellis]. – Pisa: Editioni Plus – Pisa University Press, 2006. – P. 25-33.

11. The Cambridge Companion to Ancient Greek Law / [edited by M. Gagarin and D. Cohen]. – New York: Cambridge University Press, 2005. – 496 p.

12. The Citizenship Debates: A Reader / [edited by Gershon Shafir]. – Minneapolis, London: University of Minnesota Press, 1998. – 328 p.

Голинська К. О. Истоки современных политологических концепций гражданства: гражданство в Древних Афинах

Раскрыта сущность древнегреческой концепции гражданства и представлен краткий обзор истории ее становления в Древних Афинах. Определена специфика обязанностей граждан как основы гражданства в афинском полисе.

Ключевые слова: гражданство, полис, Древние Афины, обязанность.

Holynska Kh. The Origins of Contemporary Political Concepts of Citizenship: Citizenship in Ancient Athens.

The essence of Ancient Greek concept of citizenship and a brief overview of the history of its development in ancient Athens are presented. The reforms of Solon, Cleisthenes, and Pericles are highlighted as such that destroyed primordial loyalties on the basis of bloodlines and created a new form of belonging – to a territorial political entity, the city-state. Citizenship in a Greek polis became the prerequisite for individual liberty, yet for a rather limited group, excluding women, children, slaves, and metics.

It is emphasized that the citizenship for Ancient Athenians directly concerned the idea of duties as opposed to citizenship as a right or a privilege. Peculiarities of Greek conception of correlation of private and public life are discussed. Particular duties of Athenian citizens – domestic, political, judicial, financial, providing grain for the city, not leaving the city in a time of crisis, and religious – are described in details.

Domestic duties included respecting elders, taking good care of own family, and having legitimate children, eligible for becoming citizens in the future. Key duty in the sphere of politics was to take active part in democratic institutions of Ancient Athens. It involved both attendance of public assemblies and holding political office. Judicial duties were inseparable from political, and Athenian citizens were obliged to serve as jurors, prosecutors, or defense attorneys.

Since in Ancient Athens direct taxation was considered incompatible with the idea of civic liberty, Athenians instead bore certain financial duties. Some taxes, for instance, the import levy, were still paid but they were less significant than liturgies – special contributions from the wealthy citizens for concrete public causes. Liturgies were used for various festivals, sport events, public feasts etc. Military liturgy, called trierarchy, was used to maintain Athenian fleet – rich Athenians were expected to equip ships and finance their upkeep for a certain period of time. Religious duties included having hiera patria – tombs of the family – and preserving them in proper conditions. Finally, wealthy Athenians had to feed the city when needed and all citizens were expected to remain in the polis in case of crisis.

Greek concept of citizenship is often criticized for being exclusive and focused on duties as opposed to rights. Yet, the Greeks were the first to introduce the idea of belonging to a territorial unit versus blood and kinship identity. Therefore Ancient Athenian citizenship can be considered a first major step forward towards citizenship as we know it today.

Keywords: citizenship, polis, Ancient Athens, duty.

Надійшла до редколегії 27.02.2013 р.

УДК 321.015

В. С. Голубчук

Київський національний університет імені Тараса Шевченка

ПЕРСПЕКТИВИ СТАНОВЛЕННЯ ЄВРОПЕЙСЬКОЇ СОЦІАЛЬНОЇ МОДЕЛІ

Аналізуються механізми соціальної політики в європейських країнах, шляхи реформування системи державного фінансування з метою підвищення ефективності їхнього використання та скорочення державних витрат. Досліджено сутність європейської соціальної моделі, основні характеристики, передумови виникнення, етапи формування, досвід впровадження в ЄС та перспективи розвитку. Окреслено сім соціальних чинників, що вказують на корисність застосування принципів європейської соціальної моделі в Україні.

Ключові слова: європейська соціальна модель, соціальна політика, соціальний захист, соціальний розвиток, соціальна сфера, еволюція соціальної політики.

У статті порушуються важливі питання генези, чинників становлення та умов функціонування Європейської моделі соціальної політики та національних соціально-економічних систем, які посідають особливе місце в сучасній науці. Вони можуть слугувати методологічним орієнтиром для конструювання соціальної політики в Україні, пошуку й реалізації державою збалансованої моделі соціальної трансформації. Розкрито передумови, внутрішні та зовнішні чинники соціальної політики в країнах ЄС, розглянуто правові та політичні механізми її вирішення, проаналізовано можливості застосування принципів європейської соціальної моделі в Україні. Метою статті є визначення позитивних і негативних особливостей європейського досвіду соціальної політики для України.

Дослідниками визначено два підходи розуміння моделі соціальної політики. У